

Марина Ј. Јањић

**Доктор Сретен З. Николић – један од првих
лекара из врањског краја**

Мр сци.мед. др Марина Ј. Јањић, гинеколог-акушер
Гинеколошко-акушерско одељење ЗЦ Врање

Сажетак

У раду смо представили људски и професионални портрет др Сретена Николића, једног од првих лекара из врањског краја. На основу архивских докумената, усмених казивања и одговарајуће литературе дали смо податке о његовом пореклу и породици, о основном и гимназијском образовању, о медицинским студијама у Прагу и усавршавању у земљи. Приказан је и његов професионални рад – са нашом војском преко Албаније и на Крфу, затим његов рад у време после Првог и Другог светског рата у Београду, Врњачкој и Врањској Бањи, у срединама у којима је оставио дубок траг као лекар и човек.

Учињен је и краћи осврт на рад првих лекара који су у врањски крај долазили после ослобођења од Турака, као и на прве облике организованог лечења у овом делу Србије још од времена Немањића.

1.

Први облици организованог лечења оболелих у врањском крају постојали су још у време немањићке Србије, у доба владавине краља Милутина, у XIV веку. Овај српски краљ је у близини Врања, у долини реке, Пчиње подигао манастир Св. Прохор Пчињски, у народу познат као Св. Отац. И овде су, као што је то био случај и са осталим задужбинама Немањића, обављане поред верске и просветне делатности, и здравствена.¹ „У манастиру Прохор Пчињски монах Димитрије лечио је народ од разних болести. Нарочито је са успехом лечио са ума сишавше особе“. Овај манастир је у свим вековима који су следили, до данашњих дана, био познат у народу као исцелитељ. Болесни који су га посећивали, враћали су се “својим домовима освежени душевно а телесно здрави“. Манастир Свети Прохор Пчињски био је, дакле, и лечилиште.² Болесници су, док нису саграђени

¹ Др Драгољуб Михајловић, *Развој здравствене службе у Врању*, Музеј здравствене службе у Брању, 1968, 8.

² Прота Петар В. Гагулић, *Манастир посвећен Светом Оцу Прохору Пчињском*, Управа манастира Светог Оца Прохора Пчињског, Ниш, 1985, 26.

манастирски конаци, у којима су биле посебне одаје, исцељење очекивали у испосницама које су биле издубљене у стенама подножја планине Козјак. Ту су они „у молитви и посту, уз негу братства, очекивали своје исцељење“.³

Током робовања под Турцима људи врањског краја налазили су лек својим бољкама и у изворима топле воде, који су били у неизграђеном кориту бањске реке, у Врањској Бањи, у изворима који су онда називани „топли врањски извори“. Разуме се, било је и других видова лечења које, иначе, познаје народна медицина.

2.

Први школовани лекари у врањски крај долазе после ослобођења од Турака, после 1878. године. Они су из крајева Србије раније ослобођених од Турака и из суседних држава. Завршили су медицинске студије на ондашњим медицинским факултетима у Атини, Бечу, Грацу. У Србији тога доба још нису биле организоване медицинске студије.

Неколико месеци пре ослобођења од Турака у Врање је дошао, као први школовани лекар, др Антанас Кујас. Он је био завршио медицинске студије у Атини. Био је грчког порекла.

У времену од ослобођења до Првог светског рата у Врању су радили и оставили дубоке трагове у здравству још и др Франја Копша, др Никола Ђокић, др Ђура Кустудић, др Панта Костић...⁴ Још пред Први светски рат студије медицине уписују и свршени гимназијалци из врањског краја. Међу првима од њих је др Сретен З. Николић који је уписао и завршио Медицински факултет у Прагу. Његов људски и стручни портрет желимо овде, макар у контурама, да представимо.

3.

Др Сретен З. Николић је рођен у Ратају 11. јануара 1891. године као друго дете из брака Ђипре и Зафира Николића.

Мајка Ђипра (1855–1955) била је из Дубнице, села у близини Врања, кћи истакнутог домаћина и народног посланика Милана Милановића, а отац Зафир Николић-Зака (1854–1926) из Ратаја, села такође на домаку Врања, у средишту врањске котлине, поред Јужне Мораве. Ова породица је била, за прилике оног времена, врло имућна. Имала је велике комплексе најплодније земље, ливаде и винограде. Уз то имали су и кафану и бавили се трговином. Пред Први светски рат селе се у Врање и бивају још богатији: поседују нове комплексе обрадиве земље, фабрику за прераду коже и израду обуће, своју банку, две куће у центру града и другу имовину.

³ Као под 1, 11.

⁴ О овим лекарима, са великим поштовањем за њихов допринос здравству и здравственом просвећивању у врањском крају, писао је др Драгољуб Михајловић (у овде наведеној књизи) и, у наше време, др Вукашин Антић, детаљније и документованије (у књизи *Болница у Врању*, Врањске, Врање 2003).

Ова породица изузетну пажњу је поклањала школовању своје деце. Из ње су потекла четири лекара: два Закина сина (др Сретен и др Милан) и два унука (др Александар од ћерке Савке и др Драган од сина др Милана).

Др Сретен Николић учио је основну школу у Ратају. Четири разреда гимназије и нижи течајни испит завршио је у Врању 1905, а осми разред гимназије са великом матуром у Нишу 1909. године.

Студије медицине уписао је 1910. године на Медицинском факултету у Прагу. Прекида их због рата 1912, а наставља по завршетку рата 1919. Факултет је завршио 1921. године. (Угледајући се на свог старијег брата, студије медицине уписује и други Закин син Милан и придружује се др Сретену у Прагу. Он студије завршава 1926. године.) Др Сретен Николић се као студент активно бавио гимнастиком. Био је и члан соколског друштва у Прагу.

Учествовао је, као и старији му брат Душан, у Првом светском рату (1914–1919) као санитарлија. Као још несвршени лекар, био је у групи која је пратила краља Петра Првог за време повлачења преко Албаније. Боравио је на Крфу до краја рата. О његовим медицинским активностима у то време сведочи Уверење које му је издало Санитетско одељење „по заповести министра војног и морнарице“: „да је у светском рату био на војној дужности, вршећи за то време лекарске послове“.

После рата био је лекар Опште државне болнице у Београду (1922–1925), где је стекао звање лекара специјалисте за унутрашње болести, а потом је службовао у Врању, у свом завичају (1926–1929). У Врање је дошао за физикуса Врањског округа и са пуно воље тај посао обављао је две године. Истакнути врањски лекар и историчар медицине др Драгољуб Михајловић о др Николићу је записао:

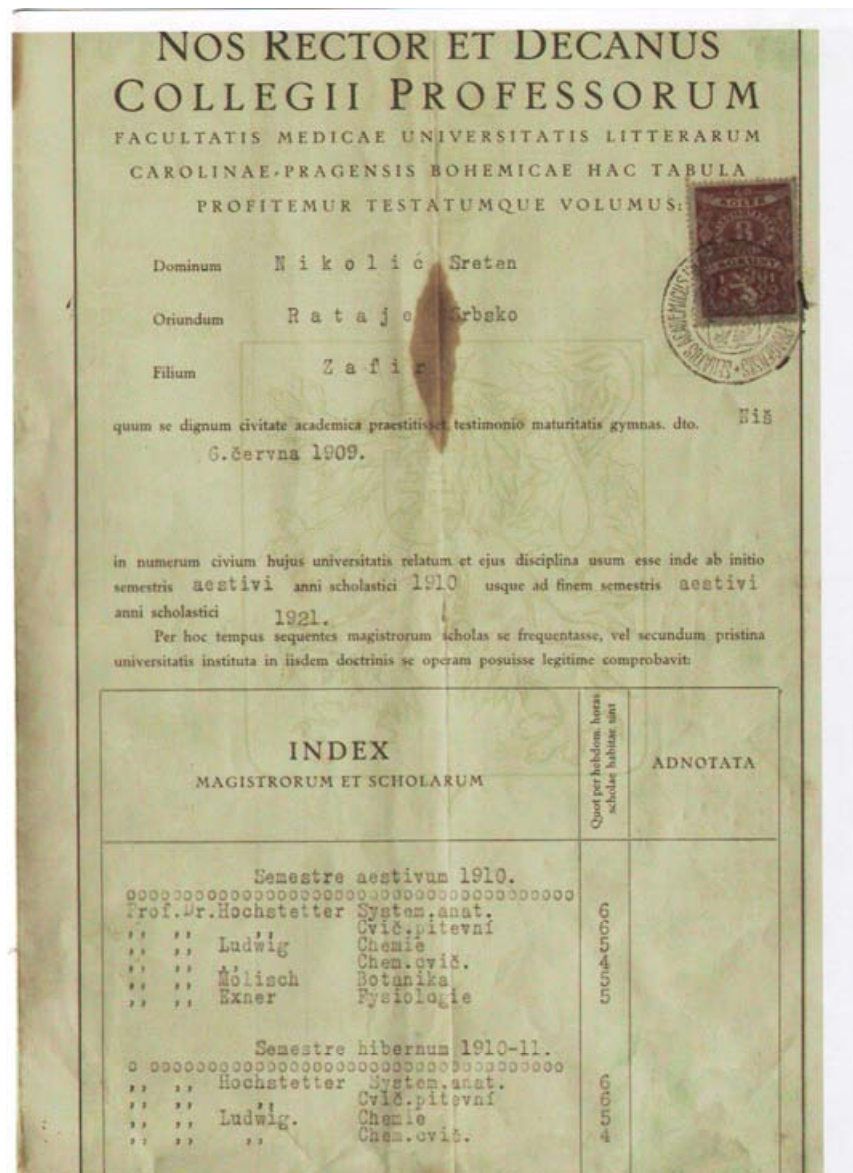
Др Николић је дошао у Врање као изграђен специјалиста за унутрашње болести. Са тим својим квалитетима одмах је могао да користи здравственој служби у Врању са једном високом медицинском дисциплином коју Врање пре њега после ослобођења још није добило. Те високе медицинске квалитете др Николића користили су у Врању и сви болесници а и сви млади лекари који су др Николића радо у конзилјуме звали и за колегијалне савете питали. Са тим лепим особинама лекара и човека завршено је двогодишње деловање др Николића у Врању када је физикат укинут.⁵

У то време, 20. августа 1928. године, др Николић, већ истакнути лекар и ратни санитарлија, бива указом краља Александра одликован високим одликовањем – Краљевским орденом Светога Саве петог реда.

⁵ Као под 1, 46.

Др Сретен Николић у часовима одмора.

Насловна страна Индекса Сретена Николића, студента Медицинског факултета у Прагу (први семестар, 1910. година)

Децембра 1929. године напушта Врање. Постављен је био за здравственог саветника Одељења за социјалну политику и народно здравље Дринске бановине, а потом је радио у управи Врњачке Бање. У Врњцима испољава своја широка интересовања и за друштвени живот. Био је, као истакнути интелектуалац, члан ПЕН клуба.

Његов рад овде је оцењен службеном оценом „Одличан“, коју је управник Бање овако образложио:

Г. Др Николић Сретен, државни бањски лекар, одликује се нарочитом својом вредноћом, савесношћу као и великим разумевањем око уређења бање. Улаже велику вољу и труд за напредак и уређење бање, па шта више као лекар, претпоставља интересе бање својим личним.⁶

После завршетка Другог светског рата долази опет у свој завичај, јер су сада велике потребе за добрим лекарима, и ради као балнеолог и интерниста у Врањској Бањи.

Др Николић је поново постао тражени, цењени и вољени лекар. Вратио је Врањској Бањи стари углед познатог лечилишта и подигао је на високи ниво Бањску здравствену службу.⁷

Др Николић је напрасно умро 15. јула 1959. године у Врањској Бањи. Привремено је сахрањен у Врању, а потом је пренет у Београд и сахрањен у гробници др Јована Хаџивасиљевића, знаменитог Врањанца, историчара и етнолога, поочима његове супруге Катарине-Тинке.

Ожалио га је сав крај, а поменути др Михајловић, у локалном листу „Слободна реч“, између осталог у некрологу је записао:

И као окружни физикус и организатор здравствене службе у Врањском округу и као велики практичар и интерниста др Срета задобија неограничено поверење народа целог врањског краја. Са својим друговима из Врања и целог Врањског округа др Срета формира једну лекарску екипу која је знала да се приближи народу и коју је народ заволео.

После Другог светског рата др Срета се опет жури да помогне свој родни крај. Он храбро узима на себе да организује здравствену службу у нашем природном лечилишту, у Врањској Бањи. У тај велики посао др Срета уноси огромно искуство које је стекао као дугогодишњи управник нашег највећег бањског лечилишта у Врњцима.

Пун разумевања за патње и страдања својих болесника, високо уздигнут изнад сваког материјалног интереса у свом позиву, др Срета поново осваја душу свога врањског краја и верно до последњих својих животних моћи служи добру народа свога завичаја и своје домовине.

О њему као изврсном лекару и хуманисти и данас причају старији житељи Врањске Бање. Казивао нам је (1. новембра 2005. године) стоматолог из Врањске Бање др Мирослав Јоксић како је слушао да је др Николић био страстан играч покера. Друштво су му чинили људи, господа од речи и поштења. Страст за покером му није сметала да буде цењен лекар и да посао обавља савесно. Догађало се да је игру покера прекидао сместа ако је било потребе да пружи помоћ болеснику, чак и у удаљеном селу. Увек су га чекале спремне чезе. По повратку, настављао је покер тамо где је игра била прекинута. Друштво за то време не би

⁶ Акт КБр. 8928/30. год., 7. фебруар 1931. год. Врњачка Бања.

⁷ Као под 1, 46.

ништа променило – било је све као кад је пошао болеснику. Болеснике је посећивао или пешице или јашући на коњу.

Посебно су га цениле болеснице из његовог Ратаја. Говориле су: „Ми си идемо куде нашега Сретка.“ Важио је за сиротињског доктора. Сиромашним пацијентима и лек је куповао или би им давао новац да га сами купе.

Наставница историје у пензији Васка Марковић из Врањске Бање познавала је др Срету. Говорила нам је (новембра 2006. године) да је др Срета био „изузетно добар човек“, „висок, крупан, проћелав“. Брат му је (др Милан) често долазио. Био је сличан Срети, „као прсликан“.

Повеља о одликовању др Сретена Николића Краљевским орденом Светог Саве петог реда.

Др Сретен Николић, сељаче из Ратаја код Врања, завршио је, како смо видели, међу првима из врањског краја највише медицинске науке у Прагу и, два пута у свом професионалном животу, враћао се у свој завичај, у поратним временима, кад је био најпотребнији.

Напомена

Дукујемо захвалност Историјском архиву у Врању што нам је пружио увид у персонални досије др Сретена Николића, а такође и његовом синовцу, др Драгану Николићу, на пруженим информацијама о породици Зафира-Заке Николића.